

Teplomilné rostliny a stavby pro jejich pěstování v Květné zahradě v Kroměříži

Lenka KŘESADLOVÁ

ANOTACE: Květná zahrada v Kroměříži je jednou z mála historických zahrad na našem území, kde nebyla přerušena kontinuita pěstování teplomilných rostlin v nádobách po dobu více jak 350 let. Díky pečlivě vedeným arcibiskupským archivům jsou k dispozici pro většinu období alespoň dílčí záznamy o pěstovaném sortimentu a pro 19. století a první polovinu 20. století také celá řada plánů dokládající stavební vývoj i vývoj technologie staveb pro pěstování rostlin.

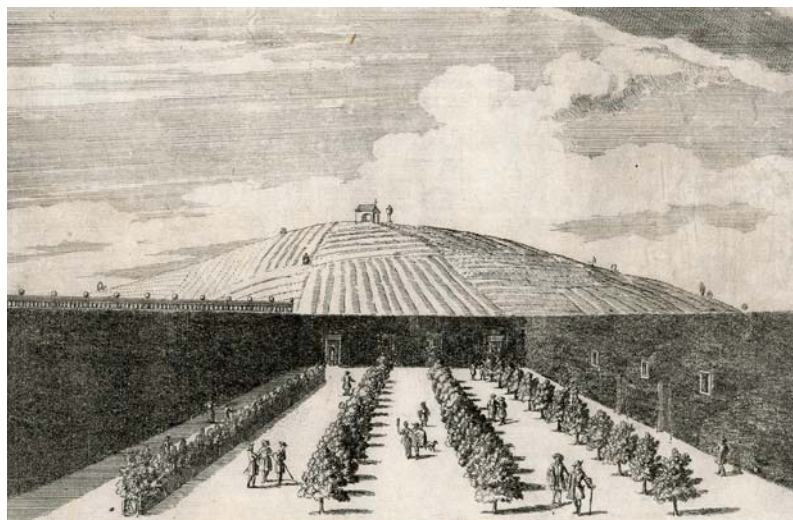
Proces obnovy Květné zahrady v Kroměříži v letech 2010–2014 a následná příprava metodických materiálů, které měly zkušenosti získané při této obnově zpřístupnit široké veřejnosti, byly spojeny s prováděním řady odborných průzkumů. Především archeologický a archivní průzkum vynesl na světlo řadu nových informací týkajících se rostlin pěstovaných během staletí v Květné zahradě i množství různých pěstitelských staveb s nimi spojených.

Kromě domácích mrazuvzdorných druhů rostlin nesměly v zahradách předních evropských hodnostářů chybět rostliny, které bylo nutné chránit před zimním chladem. Jejich symbolický význam, úloha v zahradní kompozici i sortiment se postupně vyvíjely a podléhaly módě. Nicméně jejich pěstování bylo vždy prestižní záležitostí, nezbytnou pro prezentaci společenského statusu majitele.

Na příkladu Květné zahrady lze představit typické rysy tohoto fenoménu, jak po stránce používaného sortimentu rostlin, tak různých způsobů jejich zimování i prezentace, a to od období raného baroka do současnosti. Květná zahrada je unikátní tím, že tradice pěstování teplomilných rostlin zde nebyla přerušena ani po 2. světové válce. Sbírky rostlin jsou zde kontinuálně udržovány a prezentovány již 350 let.

Systematického zpracování se již dočkalo toto téma například pro areál zámku Lednice,¹ dílčí období historického vývoje Královské zahrady na Pražském hradě a pro několik dalších zahradních areálů.² Se stoupající intenzitou studia problematiky památek zahradního umění v archivních pramenech se dá očekávat získání dalších cenných informací z této oblasti.

Květná zahrada v Kroměříži byla založena olo-mouckým biskupem Karlem z Liechtensteinu-Castelcornu (biskupem v letech 1664–1695). Práce na jejím zbudování započaly v roce 1666 a trvaly následující dvě desetiletí. Byla zakládána tzv. „na zelené louce“ bez napojení na feudální sídlo a městskou zástavbu. Stavebník ani autoři návrhu Filiberto Luchese (1606–1666)

1

a Giovanni Pietro Tencalla (1629–1702) tedy nebyli omezováni předcházejícím stavebním vývojem území a mohli realizovat ideální zahradní kompozici dle svých představ. Vznikla reprezentativní zahrada raně barokního stylu inspirovaná především italskými vlivy, v níž se ale již objevují dílčí kompoziční prvky barokního klasicismu rozvíjeného ve Francii.³

V zahradní kompozici renesančních a raně barokních zahrad se přednostně uplatňovaly

Obr. 1. Justus van den Nypoort, Pomerančová zahrada v Květné zahradě v letním období s citrusy vysazenými ve volné půdě, lept, 1691. Arcidiecézní muzeum Kroměříž (AMK). Foto: AMK, 2016.

kultur in Österreich, Ungarn und Tschechien, Berlin 2014 (Orangeriekultur. Schriftenreihe des Arbeitskreises Orangerien in Deutschland e. V., Band 10), s. 113–126; Idem, Hesperidky na zámcích a v zahradách. Roudnice, Lnáře, Libochovice a Troja, in: Martin Mádl (ed.), *Giacomo Tencalla I. Barokní nástěnná malba v českých zemích*, Praha 2012, s. 195–225; Sylva Dobalová – Jaroslava Hausenblasová, *Die Zitruskultur am Hofe Ferdinands I. und Anna Jagiellos. Import und Anbau von Süßfrüchten in Prag 1526–1564*, Praha 2015 (Studia Rudolphina 15), s. 9–36.

³ Více informací ke Květné zahradě v Kroměříži: Kolektiv autorů, *Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži*, Kroměříž 2009; Ondřej Zatloukal, *Kroměříž Květná zahrada 1691*, Kroměříž 2008; Idem, *ET IN ARCADIA EGO. Historické zahrady Kroměříže*, Olomouc 2004.

■ Poznámky

¹ Lenka Křesadlová, *Použití rostlin a zahradnická praxe v jednotlivých etapách vývoje zahradního umění na panstvích knížecího rodu Liechtensteinů, analýza a interpretace archivních materiálů* (disertační práce), Zahradnická fakulta v Lednici, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Brno 2006.

² Sylva Dobalová, *Zahrady Rudolfa II. Jejich vznik a vývoj*, Praha 2009; Idem, *Die Zitruskultur am Prager Hof unter Ferdinand I., Maximilian II. und Rudolf II.*, in: *Orangerie-*

2

druhy nesoucí symboliku vycházející z antické mytologie. V první řadě to byly různé druhy citrusů jako symbol nesmrtelnosti antických bohů, vavřína vznešený jako symbolická rostlina boha Apollona, marhaníky a fikusy jako symbol plodnosti. U citrusů zatím nebyla prvořadá produkce plodů pro konzum, ale vzhledové vlastnosti rostliny jako celku. V kultuře byly před sladkými pomeranči (*Citrus sinensis* (L.) Osbeck) preferovány bigaradie, tzv. hořké pomeranče (*Citrus aurantium* L.), které měly bujný zdravý růst a pravidelnou a bohatou násadu silně vonných květů a následně oranžových kulovitých plodů.⁴

Snahu o pěstování teplomilných rostlin v Květné zahradě dokumentuje vypracování plánů na zřízení stavby pro jejich zimování již v roce 1667, tedy krátce po zahájení prací na jejím založení. Vlašské stromy, jak byly tehdy citrusy, případně další středomořské rostliny také nazývány, se měly v zahradě nacházet již v roce 1668. Na jaře toho roku si zahradník Kašpar Riedhammer stěžoval, že se jim v zahradě nedaří.⁵

Dobová vyobrazení⁶ dokumentují, že především citrusy byly v Květné zahradě pěstovány jak v nádobách, tak vysazené přímo ve volné půdě v tzv. pomerančové zahradě. Zde se dle rytiny z roku 1691 měly nacházet tři řady citrusů po dvanácti stromcích.⁷ Dále jsou citrusy pěstované v nádobách zobrazeny v Holandské zahradě,⁸ kde lemují středovou komunikaci a fontánu, a také rozestavené po obvodu zahradního pavilonu⁹ dnes nazývaného Rotunda.

Jak byly chráněny v zimním období? V archívalích je uváděn pomerantzenhaus či pomorantzenhaus, který býval interpretován jako stálá stavba.¹⁰ Popis zahrady od Jiřího Matouše

Vischera z roku 1690 a vyobrazení příslušné části z téže doby však dokazují, že se jednalo o rozebíratelnou konstrukci, která se do daného prostoru instalovala na podzim a na jaře byla znovu rozložena a odvezena. „Na konci zahrady je otevřená oranžerie /Pomerantschenhaus/, která bývá v zimě překlenutá a vytápěná šesti pecemi. Ukládají se sem v zimě všechny nádoby, kde pomerančové stromy bývají sázeny, v létě pak bývají sem tam do zahrady přemístovány pro potěchu, pohled a vůni. Jsou v tom domě tři řady těchto stromů vsazeny do země, zůstávající tak stále zde. Je zde špalír z jasmínu, obdivem pak naplňuje znalce zahradnictví, že mohly do takové výše zde vypěstovány býti.“¹¹

Při archeologickém výzkumu v roce 2002 byly odkryty základy několika kamenných patek v řadě s rozestupy cca 6 m, které byly původně interpretovány jako podstavce pro sochy či rostliny v nádobách. V této době se však ještě předpokládalo, že rostliny znázorněné na rytině¹² v prostoru Holandské zahrady jsou pěstovány v nádobách zapuštěných do terénu a na zimu jsou odváženy do stálé oranžerie. Nové informace z archívalí o rozebíratelné konstrukci umožnily patky interpretovat jako podpěry pro tuto konstrukci. Jsou znázorněny jak na půdoryse Květné zahrady (rozvody vody v zahradě 1691), tak na veduté zahradě s městem (1691),¹³ a to vždy v počtu 7 ks. Archeologický výzkum odkryl čtyři tyto kamenné patky. Vzhledem ke zjištěným rozestupům patek lze původní délku každoročně rozebírané konstrukce oranžerie odhadnout na cca 48 m a šířku na cca 15 m. Obdobnými rozměry se mohly pyšnit rozebíratelné oranžerie např. ve Stuttgartu či v Berlíně.¹⁴ Vzhledem k tomu, že byla k dispo-

Obr. 2. Justus van den Nypoort, Holandská zahrada v Květné zahradě s citrusy pěstovanými v nádobách, lept, 1691. AMK. Foto: AMK, 2016.

zici pouze lidská a zvířecí síla, bylo rozebírání konstrukce velmi náročnou operací, což demonstuje, jak biskupovi velmi záleželo na tom, aby v letním období mohl svým hostům nabídnout procházku pravým hájem citrusů – pomyslnou zahradou Hesperidek.

Kdy poprvé byla konstrukce postavena, nevíme, ale již v listopadu roku 1671 vinou nedbalosti tehdejšího zahradníka Kašpara Riedhammera shořela.¹⁵ V roce 1672 byla již hotová nová konstrukce. Zda ohněm poškozené citrusové stromky obrostly, nebo musely být nakoupeny nové, nebylo dohledáno. V archívalích se zatím objevil pouze záznam o nákupu vavřínu v roce 1677, který zprostředkoval biskupův vídeňský umělecký agent Jan Kumbart z Wentzelsber.¹⁶ Za zajímavou lze označit zmínku o zasílání kvetoucích růží a karafiátů z Květné zahrady do Olomouce v únoru roku 1670. Rada autorů tuto informaci spojuje s existencí další stavby pro pěstování rostlin v zahradě.

■ Poznámky

4 Více informací k tomuto tématu lze získat z Lenka Křesadlová, Rostliny v nádobách v dějinách zahradního umění a doporučení pro jejich prezentaci v současných podmínkách, in Lenka Křesadlová – Evžen Kopecký – Jiří Olšan et al., *Rostliny v nádobách a stavby pro jejich přezimování v památkách zahradního umění*, Praha 2015.

5 František Václav Peřinka, *Dějiny Kroměříže III*, Kroměříž 1940, s. 614.

6 Soubor rytin dostupný v Zatloukal, *Kroměříž...* (pozn. 3).

7 Ibidem, rytina č. 30.

8 Ibidem, rytina č. 29.

9 Ibidem, rytina č. 9.

10 Helena Chybová, *Kroměříž zmizelá a znovu objevená aneb historie ukrytá pod dlažbou města*, Kroměříž 2010; Peřinka (pozn. 5).

11 Alois Richter, *Květná zahrada* (nepublikovaný rukopis), uloženo v Zemském archivu v Opavě (dále jen ZAO), pobočka Olomouc, Pozůstalost Dr. Aloise Richtera, (Ol- C 26). Alois Richter (1924–1947), arcibiskupský archivář, ve svém díle o Květné zahradě uvádí přepis původního rukopisu Jiřího Matouše Vischera z roku 1690 včetně místa jeho uložení v tehdejšímu archivu. Po přesunutí fondu po 2. světové válce do státního archivu došlo k novému uspořádání a rukopis nebyl zatím znovu nalezen.

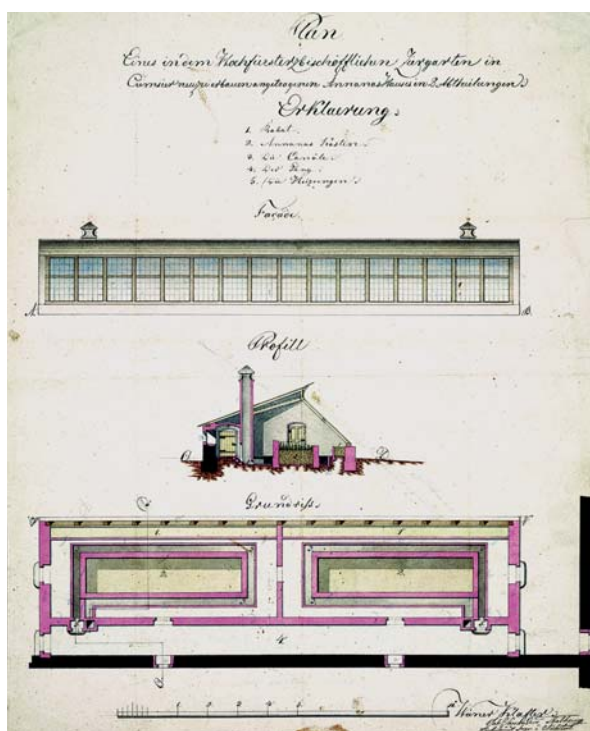
12 Zatloukal, *Kroměříž...* (pozn. 3), rytina č. 30.

13 Ibidem.

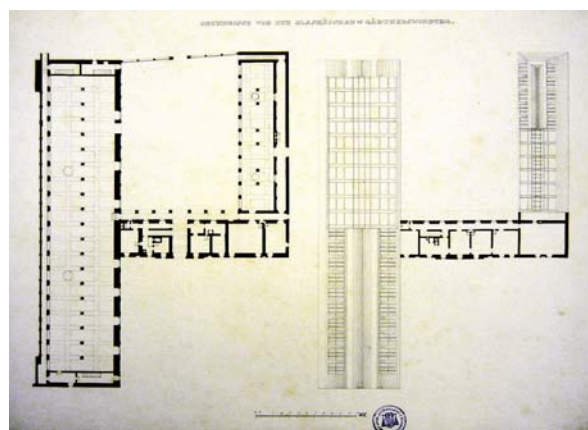
14 Marina Heilmeyer, *Die goldenen Äpfel. Wissenswertes rund um die Zitrusfrüchte*, Berlin 1996, s. 68.

15 Peřinka (pozn. 5), s. 611.

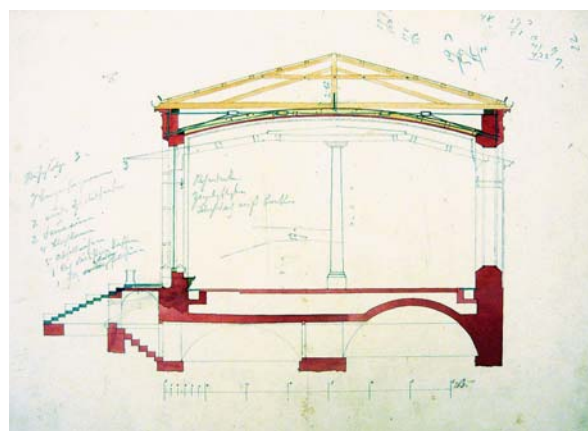
16 Ibidem, s. 603.

3

4

5

Za pravděpodobnější lze považovat možnost, že tyto rostliny, pěstované v nádobách a v létě umísťované například v blízkosti vchodu do Holandské zahrady,¹⁷ byly zimovány také pod ochranou rozebíratelné konstrukce a jejich květu bylo dosahováno umístěním blíže ke kamnům.

O sortimentu a počtu pěstovaných a zimovaných rostlin přináší informace soupis stromků teplomilných rostlin pěstovaných v zahradě pořízený 25. 9. 1694,¹⁸ tedy na sklonku biskupova života. Ten mimo jiné uvádí 45 ks Limoni (pravděpodobně citrony *Citrus limon* Burm.), 79 ks Pomeranzen (pravděpodobně tzv. hořké pomeranče *Citrus aurantium* L.), 25 ks Margarenten (marhaník, *Punica granatum* L.) a 4 ks Lorber (vavřín, *Laurus nobilis* L.). Dobové popisy se dále zmiňují o cypřiších (*Cupressus sempervirens* L.) a jasmínu (*Jasminum* L.).

V 17. století bylo funkcí Květné zahrady na nejvyšší možné úrovni prezentovat vysoké společenské postavení a umělecký rozhled svého zakladatele. Tomu odpovídala i náročnost ztvárnění jednotlivých kompozičních celků v zahradě. Subtropické rostliny, druhy typické pro dané

období, doplňovaly důležitá kompoziční centra zahrady a v programové náplni objektu jim bylo věnováno samostatné oddělení. Jak je uvedeno výše, doložena byla existence jedné rozebíratelné konstrukce na jejich zimování, doklad o existenci další stálé stavby určené pro zimování rostlin v zahradě nebyl nalezen.

Přími nástupci Karla z Liechtensteinu-Castelcorna na biskupském stolci v Kroměříži, potažmo na Moravě příliš nepobývali. Přestože se Květná zahrada těšila jistě proslulosti, postupně ztrácela svoji výlučně reprezentační funkci ve prospěch funkce hospodářské. Byl tedy kladen větší důraz na praktičnost. Citrusové háj a rozebíratelná oranžerie byly pravděpodobně záhy zrušeny a nahradily je stálé oranžerie a další stavby jako fíkovna, domy pro ananasy apod.

Obecně je 18. století z pohledu dochovaných písemných i obrazových dokumentů o dění v zahradě poměrně chudé. Výjimku tvoří období působení Wolfganga Hannibala ze Schrattenbachu (biskupem 1711–1738), pro které se zachovala řada zpráv o nákupu rostlin i opravě a výstavbě nových pěstitelských staveb. Do po-

Obr. 3. Johann Sarkander Thalherr, návrh na výstavbu pěstírny pro ananasy v Květné zahradě, nedatováno (přelom 18. a 19. století). Zemský archiv v Opavě (ZAO), pobočka Olomouc, Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž, Mapy a plány, 12158. Foto: ZAO, 2016.

Obr. 4. Anton Arche, půdorys a řešení střešky Velkého a Palmového skleníku, nedatováno (okolo roku 1850). ZAO, pobočka Olomouc, Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž, Mapy a plány, 12256/a. Foto: ZAO, 2016.

Obr. 5. Plán nového konstrukčního řešení Velkého skleníku, 1861. ZAO, pobočka Olomouc, Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž, Mapy a plány, 122176. Foto: ZAO, 2016.

■ Poznámky

17 Richter (pozn. 11). Z popisu zahrady od Jiřího Matouše Vischera z roku 1690: „... Také je na každé boční straně u vchodu lavička, na nichž je postaveno všelijakých vzácných květinových trsů.“

18 ZAO, pobočka Olomouc, Ústřední ředitelství arcibiskupství Olomouc, inv. č. 4887, sign.C54/15-1, kart. 316.

6

předí nejen v Květné zahradě se dostává produkce plodů citrusů a ananasů pro konzumaci v čerstvém stavu, protože s pomocí tehdejších způsobů dopravy bylo velmi nákladné a u některých druhů i nemožné středoevropské stoly zásobovat tímto subtropickým a tropickým ovocem z teplejších oblastí. Rozšiřuje se pěstování tzv. sladkých pomerančů (*Citrus sinensis* (L.) Osbeck), kterým se také říkalo portugalské pomeranče, protože do Evropy byly z Dálného východu přivezeny právě portugalskými mořeplavci. V kultuře se objevuje řada nových odrůd a druhů citrusů. K urychlení plodnosti citrusů se běžně používalo roubování.

Z archivních zpráv víme, že mezi roky 1715–1723 bylo pro Květnou zahradu nakoupeno okolo 1 000 rostlin citrusů i další rostliny, např. v roce 1716 to bylo 235 ks roubovaných pomerančovníků.¹⁹ Je sice nutné počítat také s určitým procentem úhynu, ale i tak došlo k velkému nárůstu počtu pěstovaných rostlin. To vyžadovalo existenci odpovídajících prostor pro jejich zimování. Rozhodně by pro jejich ochranu nestačila jediná oranžerie, jejíž existenci potvrdil archeologický výzkum v roce 2001. Při něm byla odkryta zděná část stavby o rozměrech 10 × 48 m vytápěná dvěma topeništi.²⁰ Její vznik lze položit do roku 1714,²¹ kdy měla být plocha původní Holandské a Pomerančové zahrady značně rozšířena. Proto lze uvažovat o tom, že právě v tomto období mohli být postaveni v návaznosti na zahradnické zázemí zahrady první předchůdci dnešního tzv. Palmového a Velkého skleníku. Jejich nejstarší známé půdorysy jsou zachyceny na nedatovaném podkladu pro vyhotovení plánu zahrady

z přelomu 18. a 19. století.²² Přímé důkazy o jejich výstavbě v první polovině 18. století však zatím chybí. Řada dobových poznámek se naopak vztahuje k opravám pěstitelských staveb, protože prosklené i další konstrukční části staveb byly ze dřeva a musely být často nahrazovány.²³

O rozsahu pěstování citrusů v Květné zahradě vypovídá jak zpráva o zaslání 100 stromků pomerančovníků do další biskupské zahrady ve Vyškově z roku 1723,²⁴ tak údaj o pěstování 25 druhů a odrůd citrusů z roku 1720 a také o sklizni 8 237 kusů citrusových plodů z roku 1730. Mělo se jednat o 1 346 ks portugalských sladkých pomerančů (*Citrus sinensis* (L.) Osbeck), 5 246 ks hořkých pomerančů (*Citrus aurantium* L.), 950 ks obyčejných citronů (*Citrus limon* Burm.), 74 ks sladkých citronů, pravděpodobně *C. meyerii*, a 621 ks Lemonceli (?).²⁵

Kromě rozšíření spektra druhů a odrůd citrusů se 18. století nese ve znamení pěstování ananasovníků (*Ananas comosus* (L.) Merr.). Zatímco subtropické rostliny mohly sloužit v létě k doplnění kompozice zahrady, ananasovníky musely být pro své vysoké nároky na teplotu neustále v uzavřeném a vytápěném prostředí. Optimální teplota pro jejich pěstování se pohybuje mezi 22–29 °C. Na řadě dobových vyobrazení můžeme vidět plodící ananasovníky vysazené v cenných dekorativních nádobách, což vypovídá mnohé o jejich oblíbě a drahocennosti. V Květné zahradě se musela nejspíše v roce 1720 nacházet stavba, která umožňovala vytvořit vhodné pěstební podmínky pro 200 rostlin ananasovníků. Její přesnou lokalizaci však neznáme.

Obr. 6. Vrchní zahradník pan Romuald Waller u stolového záhonu s kulturou ananasů v Květné zahradě, 1917. Soukromý archiv pana Romualda Wallera.

Po odchodu biskupa Schrattenbacha intenzita pěstování ananasů poklesla. Seznam z roku 1752 uvádí již pouze 50 rostlin. Citrusů se mělo v zahradě stále nacházet 806, ale výnos plodů v roce 1746 poklesl na 2 800 ks.²⁶

Další skupinou rostlin, jejichž obliba v 18. století značně vzrůstá, jsou nejrůznější druhy sukulenty. V Květné zahradě je v roce 1752 doloženo pěstování *Aloe* Mill., *Agave* L., *Cereus* Mill. (6 různých druhů či odrůd), *Opuntia* Mill. Stále jsou pěstovány vavříny, marhaníky, smokvoně, myrta, jasmín, cypřiš, objevují se zprávy o pěstování kávovníku, akácie, mučenky, oleandru, datlové palmy, kaliny, rozmarýnu, juky.²⁷ Správná identifikace jednotlivých druhů v dobových seznamech je však poměrně obtížná, protože v této době ještě nebylo používáno jednotné dvouslovné botanické názvosloví.

Oživení přineslo zahradě aktivity prvního olomouckého arcibiskupa Antonína Theodora Colloredo-Waldsee (arcibiskupem 1777–1811). Plány z přelomu 18. a 19. století dokládají zřizování skleníků a dalších staveb pro pěstování rostlin podle návrhů Jana Antonína Křoupala z Grünbergu a později Jana Sarkandra Thalherra (1747–1835).²⁸ Naopak v tomto období došlo pravděpodobně ke zrušení oranžerie na

■ Poznámky

19 Jiří Čermák, *Skleníkové sbírky státního zámku Kroměříž v historickém vývoji* (diplomová práce), Agronomická fakulta, Vysoká škola zemědělská, Brno 1966, s. 6–7. Bohužel v této práci nejsou uvedeny odkazy na archivní prameny a správnost údajů nebylo možné ověřit. Příslušné archiválie zatím nebyly nalezeny.

20 Chybová (pozn. 10), s. 330–334.

21 Lenka Křesadlová – Martin Pavlíček et al., *Květná zahrada*, in: Ladislav Daniel – Marek Perůtka – Milan Togner (eds.), *Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži*, Kroměříž 2009, s. 123–147.

22 Plán Květné zahrady – nedatováno (přelom 18. a 19. století), ZAO, pobočka Olomouc, Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž, Mapa a plány, 12150.

23 1737: „ve velkém skleníku vedle vlášské zahrady bylo třeba vyměnit trámy a poříditi nové rámy do oken“. František Václav Peřinka, *Dějiny města Kroměříže. Od smrti Karla Lichtensteina do zřízení arcibiskupství 1695–1776*, Díl druhý, část 4, Kroměříž 1950, s. 317.

24 Ibidem, s. 319.

25 Čermák (pozn. 19), s. 7.

26 Ibidem, s. 7.

27 Ibidem, s. 7–8.

28 Křesadlová – Pavlíček (pozn. 21), s. 142.

Obr. 7. Sběrka rostlin z Velkého skleníku prezentovaná v letním období formou tzv. ranžírunku na počátku 20. století, dobová pohlednice. Soukromý archiv pana Romualda Wallera.

Obr. 8. Interiér Velkého skleníku v zimním období okolo roku 1920, dobová pohlednice. Soukromý archiv pana Romualda Wallera.

vazující na bývalou Holandskou a Pomerančovou zahradu.

Z 19. století se dochoval značný fundus plánů a nákrešů různých zahradnických staveb a jejich technologií. Mělo to spojitost především se zvýšenými stavebními aktivitami arcibiskupů Ferdinanda Marii Chotka (biskupem 1832–1836) a Maxmiliána Josefa ze Sommerau-Beeckhu (arcibiskupem 1837–1853).²⁹

Plány zahrady z 30. let 19. století dokládají rozmístění jednotlivých staveb pro pěstování rostlin na ploše zahrady.³⁰ Na hospodářský dvůr navazovaly dle popisu v plánech dvě oranžerie (Glashaus). Díky dochovanému řezu víme, že stavba stojící na místě dnešního tzv. Velkého skleníku byla před přestavbou klasickou oranžerií s „labutím krkem“ s prosklenou částí otočenou k jihu a byla podsklepena. Z druhé oranžerie známe pouze půdorys. V navazující kuchyňské zahradě (bývalá plocha bažantnice) stála fíkovna a řada pařenišť. Na ploše jedné z ovocných zahrad se nacházela další oranžerie, skleník pro ananasy a řada pařenišť.

Dobový text situaci popisuje takto: „Kuchyňská zahrada je rovněž vysoko obezděna a hraničí bezprostředně s hlavní zahradou. Zde je velká oranžerie, kde přezimuje několik set pomerančovníků v létě rozestavených v hlavní zahradě. Před ní je vyvýšená chodba opatřená poprsní zdí. Vedle toho je zde také více pěstíren a pařenišť vedle sušírny. Poněkud nižší zeď dělí kuchyňskou zahradu od druhé vedlejší zahrady, ve které Triebhaus (pěstírna) vystavěný nyní vládnoucím pánem knížetem arcibiskupem roku 1838 v nejnovějším slohu a opatřený vesměs železnými okenními rámy, který je vprostřed skleněnou zdí rozdělen. Je přes 100 stop dlouhý a je tři poschodí vysoký. V pozadí pěstírny jsou pevně stavěné výtopné komory a dva vchody.“³¹

Velmi zajímavý byl především stavební vývoj dvou oranžerií navazujících na zahradnické zázemí zahrady. To bylo ve 40. letech 19. století dle projektu Antona Archeho (1793–1851) přetvořeno v nový reprezentativní vstup do zahrady.³² Obě stavby získaly obdobný vnější vzhled. Jižní průčelí byla prolomena velkými obdélnými okny a do dvou třetin střechy byla zasazena střešní okna. V interiéru podpírala strop řada kovových sloupů a nacházely se zde bazény kruhového půdorysu. Především použití

7

8

střešních oken lze označit za netradiční řešení. V této podobě oranžerie fungovaly jen o něco více než 10 let. Již v roce 1861 byly vyhotoveny plány na jejich přestavbu.³³ Byla zrušena střešní okna a také podpěrné sloupky v interiéru. Překlenutí téměř 15 m šířky u tzv. Velkého skleníku bylo vyřešeno instalací ocelových táhel do stropní konstrukce. Pro vytápění byly i nadále využívány suterénní prostory stavby. Odstranění sloupů z interiéru umožnilo stavbu o rozměrech 80 × 15 m v letních měsících, kdy byla bez rostlin, využívat k výstavním účelům a pořádání řady kulturních a společenských akcí.

Pro druhou stavbu, nazývanou ještě na plánech z roku 1861 Malá oranžerie, se postupně vžilo označení Palmový skleník. Název odrážel způsob jejího využívání. Pro pěstování palm však nenabízela dobré podmínky. Dne 12. října 1895 se zahradník Pospíšil dožadoval nové úpravy „palmovny“. Tvrdil, že „dosavadní pal-

movna nevyhovuje, protože palmy nemají dostatek prostoru, zadní větve se ztrácejí z nedostatek světla a stávají se jednostrannými.

■ Poznámky

29 ZAO, pobočka Olomouc, Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž, Mapy a plány, 12158–12160, 12173, 12182, 12256.

30 Půdorysné plány Květné zahrady, ZAO, pobočka Olomouc, Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž, II 902, 11 426.

31 ZAO, pobočka Olomouc, Pozůstalost Dr. Aloise Richtera (1924–1947), OlC 26; Karel Dub, *Schloss und gartenanlagen der Fürst-Erbischoflichen Sommer-Residenzstadt Kemsier* (rukopis), 1839, s. I.

32 ZAO, pobočka Olomouc, Ústřední ředitelství arcibiskupských statků v Kroměříži, Mapy a plány, 12160, 12256.

33 Ibidem, Mapy a plány, 12176–12180, 12172.

Přepis dobového názvu 1833	Pravděpodobný aktuální botanický název
Pomeranzen	Citrus aurantium L.
Pomeranzen – sladké	Citrus sinensi (L.) Osbeck
Limonien	Citrus limon Burm.
Limonien – sladké	?
Bergamoth limonien	Citrus bergamia (Risso)
Adamapfl limonien	Citrus medica L.
Pampelmus	Citrus maxima Merr.
Cedratten	Citrus medica L.
Agave americana	Agave americana L.
Aucuba japonica	Aucuba japonica Thunb.
Agapanthus umbellatus	Agapanthus praecox Willd.
Budlejia salicifolia	Buddleia L.
Ceratonia siliqua	Ceratonia siliqua L.
Jasminum odoratissimum	Jasminum odoratissimum L.
Jasminum officinale	Jasminum officinale L.
Jasminum grandiflorum	Jasminum grandiflorum L.
Ilex aquifolium	Ilex aquifolium L.
Justicia adhatoda	Justicia adhatoda L.
Ligustrum chinense	Ligustrum L.
Laurus nobilis	Laurus nobilis L.
Magnolia grandiflora	Magnolia grandiflora L.
Melaleuca decusata	Melaleuca decussata R.Br.
Melaleuca armilaris	Melaleuca armilaris (Sol. ex Gaertn.) Sm.
Melaleuca hypericifolia	Melaleuca hypericifolia Sm.
Metrosideros Canicolata	? Metrosideros Banks ex Gaertn.
Metrosideros angustifolia	Metrosideros angustifolia (L.) Sm.
Myrica seratifolia	? Morella serrata (Lam.) Killick
Myrthus communis	Myrtus communis L.
Myrthus microphyllus	Myrtus communis L. 'Microphylla'
Myrthus microphyllus folis variegatus	Myrtus communis L. 'Microphylla Variegata'
Pistacia terebinthus	Pistacia terebinthus L.
Pithosporum undulatum	Pittosporum undulatum Vent.
Prunus laurocerasus	Prunus laurocerasus L.
Punica ganatum flore pleno	Punica granatum L. 'Flore Pleno'
Royena lucida	Royena lucida L.
Sophora tetrastema	? Sophora tetraptera J.S.Muell
Sophora microphylla	Sophora microphylla Aiton
Sparmania africana	Sparmannia africana L.
Yuca gloriosa	Yucca gloriosa L.
Ananas	Ananas Mill.
Cactus hexagenus	Cereus hexagonus (L.) Mill.
Cactus grandiflorus	?
Cactus speciosus	Disocactus speciosus (Cav.) Barthlott
Cactus Spinosissimus	Mammillaria spinosissima Lem.
Coffea arabica	Coffea arabica L.
Crinum americanum	Crinum americanum L.
Jasminum arabicum	Coffea arabica L.
Justicia decitata	? Justicia
Musa paradisiaca	Musa paradisiaca L.
Phoenix dactylifera	Phoenix dactylifera L.
Sacharum officinarum	Saccharum officinarum L.
Xylophylla falcata	Phyllanthus epiphyllanthus L.
Xylophylla ?	?

Mělo by se příční zdívo odstranit a tak palmovnu rozšířit a v zadní zdi měla by být okna, střecha by se měla vyvýšit, aby se mohly palmy i nahoru pnout, topení vodní by se mělo zavést“.

Několik měsíců bylo diskutováno o nejvhodnějších úpravách týkajících se zlepšení světelných poměrů stavby, její výšky a změny způsobu vytápění. Bylo povoleno vybudování efektivnějšího

Tab. 1. Přepis seznamu rostlin pěstovaných v Květné zahradě v roce 1833. Pozn. k tabulkám: Dobové písmo ručně psaných seznamů bylo u některých názvů rostlin hůře čitelné. To mohlo vést k nepřesnostem jak v uváděných dobových, tak pravděpodobných aktuálních názvech rostlin. Otazníkem jsou v tabulkách označeny názvy, u nichž existují vážné pochybnosti o správnosti určení názvu. Zpřesňování těchto seznamů je předmětem dalšího bádání.

teplovodního vytápění a zřízení vyšší prosklené střechy nad pěti prostředními okny. Železnou konstrukci měla zhotovit firma Ing. Griedla z Vídně, litinové součástky měly dodat Frýdlantské železářny, topení firma W. Brückner z Vídně. Griedl měl provést i zasklení. Práce byly ukončeny 15. 8. 1896.³⁴

Bohatství dochované plánové dokumentace kontrastuje s poměrně skromnými údaji o pěstovaných rostlinách. Soupis guberniálního prezidia obsahující údaje o skleníkovém hospodářství a personálním obsazení moravskoslezských zahrad dle stavu v roce 1822 uvádí, že v Kroměříži mělo být pěstováno v oranžerii 430 rostlin pomerančovníků a citronů a v dalších sklenících 4 000 jiných rostlin.³⁵ V roce 1841 měl být počet citrusů ještě o 150 kusů vyšší.³⁶ Dále se rozvíjí pěstování ananasovníků, kterých bylo v roce 1833 téměř 800 ks, z toho většina byla mladých rostlin. Plody v srpnu daného roku přineslo pouze 168 z nich. Četné dochované plány na výstavbu skleníků pro ananasovníky a především modernizaci jejich vytápění svědčí o zájmu co nejvíce zefektivnit finančně náročné pěstování této kultury.

Zatímco v archivu můžeme najít souvislou řadu seznamů movitých věcí nacházejících se v jednotlivých letech v zahradě, podrobnější seznam rostlin pěstovaných v oranžeriích byl zatím nalezen pouze z roku 1833.³⁷ Ten ukazuje další rozšiřování sortimentu na úkor pěstování citrusů, což byl celoevropský trend podmíněný řadou zámořských objevů. Zájem o botaniku a tvoření sbírek rostlin patřil k novým zálibám vyšší společnosti. V tomto seznamu jsou již uváděny dvouslovné vědecké názvy rostlin a jednotlivé druhy je možné přesněji identifikovat. Názvosloví však ještě nebylo ustáleno a některé druhy nebylo zatím možné identifikovat.

■ Poznámky

³⁴ Richter (pozn. 11), s. 86.

³⁵ Jiří Nožička, *Přehled vývoje okrasného zahradnictví a sadovnictví v českých zemích*, Praha 1965, s. 58.

³⁶ Richter (pozn. 11), s. 114.

³⁷ ZAO, pobočka Olomouc, Ústřední ředitelství arcibiskupství Olomouc, inv. č. 4887, sign. C54/15-1, kart. 316.

Tab. 2. Přepis seznamu rostlin pěstovaných ve Velkém skleníku Květné zahrady v roce 1920.

V seznamu je uvedeno 53 druhů a odrůd rostlin včetně 8 různých citrusů, viz tabulku č. 1. Nevyskytují se zde žádné jehličnaté stromky a pouze jediný druh palmy, stále zastoupena je řada kaktusů a sukulentů. Z druhů, které jsou součástí sbírky do dnešních dnů, lze uvést *Agave americana* L., *Jasminum odoratissimum* L., *Aucuba japonica* Thunb., *Agapanthus praecox* Willd., *Ligustrum* L., *Laurus nobilis* L., *Magnolia grandiflora* L., *Metrosideros Banks ex Gaertn.*, *Myrtus communis* L., *Punica granatum* L., *Sparmannia africana* L., *Coffea arabica* L., *Phoenix dactylifera* L.

Lze předpokládat, že po výstavbě dvou nových oranžerií dle projektu Antona Archeho ve 40. letech 18. století bylo pěstování citrusů dále utlumeno ve prospěch především asijských, australských (novoholadských) a amerických druhů rostlin. Tento vývoj zatím nemůžeme podrobněji sledovat. Jeho výsledek nám zachycují až fotografie sbírky rostlin v tzv. Velkém skleníku z počátku 20. století a seznamy rostlin z let 1920,²⁸ 1941³⁹ a 1963.⁴⁰

Důležitý je především seznam z roku 1920, který obsahuje kromě výčtu rostlin i jejich počet a předpokládanou cenu. Ta může napomoci k reálnější představě o velikosti jednotlivých rostlin. Sběrka ve Velkém skleníku čítala 1 100 rostlin v 45 druzích a kultivarech. Už zde nenajdeme žádný citrus, ale zásadní je podíl jehličnatých dřevin, především blahočetů (*Araucaria* Juss.), několika druhů palem, kamélií a řady dalších stálezelených rostlin, viz tabulku č. 2. Blahočety jsou dominantní rostlinou sbírky také na fotografiích z počátku 20. století. Z dnešního pohledu je zajímavý údaj o pěstování 2 ks kamélií v ceně 2 000 korun a 55 ks oceněných na 80 korun za kus. Počty zhruba odpovídají stávajícímu stavu vzrostlých kamélií ve sbírce. Je tedy velmi pravděpodobné, že je jejich stáří přes 100 let. Seznam z roku 1941 dokládá ochuzení sbírky o 10 původních druhů, naopak 4 druhy byly uvedeny nově. Jinak jsou stabilní i počty jedinců jednotlivých druhů. Změny oproti roku 1920 jsou minimální.

■ Poznámky

38 Ibidem, inv. č. 14 463, sign. ÚŘ-F 3/1-7, kart. 1938.

39 Ibidem, inv. č. 43 538, sign. Kart. 3637.

40 Strojopis anonymní (pravděpodobný autor Ing. Jiří Čermák). Rostliny teplého a studeného skleníku Květné zahrady v Kroměříži 1963, kopie archiv autorky, současné uložení originálu není známo.

Přepis dobového názvu 1920	Pravděpodobný aktuální botanický název	ks	cena	cena/ks (Kčs)
<i>Acacia dealbata</i>	<i>Acacia dealbata</i> Link.	2	100	50
<i>Araucaria excelsa</i>	<i>Araucaria heterophylla</i> (Salisb.) Franco	1	6 000	6 000
<i>Araucaria excelsa</i>	<i>Araucaria heterophylla</i> (Salisb.) Franco	1	600	600
<i>Araucaria excelsa</i>	<i>Araucaria heterophylla</i> (Salisb.) Franco	1	200	200
<i>Araucaria excelsa</i>	<i>Araucaria heterophylla</i> (Salisb.) Franco	2	80	40
<i>Araucaria cunninghamii</i>	<i>Araucaria cunninghamii</i> Aiton ex D. Don	1	700	700
<i>Araucaria brasiliensis</i>	<i>Araucaria angustifolia</i> (Bertol.) Kuntze	1	3 000	3 000
<i>Araucaria bidwillii</i>	<i>Araucaria bidwillii</i> Hook.	1	1 000	1 000
<i>Araucaria chilensis</i>	<i>Araucaria araucana</i> (Molina) K. Koch	1	100	100
<i>Agnostus signatus</i>	?	1	100	100
<i>Astelia Banxii</i>	<i>Astelia banksii</i> A.Cunn	1	20	20
<i>Aralia varieta</i>	<i>Aralia</i> L.	2	20	10
<i>Azalea Indica</i>	<i>Rhododendron simsii</i> Planch.	31	1 240	40
<i>Azalea Indica</i>	<i>Rhododendron simsii</i> Planch.	120	240	2
<i>Agave americana</i>	<i>Agave americana</i> L.	8	80	10
<i>Alsophylla excelsa</i>	<i>Cyathea brownii</i> Domin	1	100	100
<i>Aucuba japonica</i>	<i>Aucuba japonica</i> Thunb.	16	48	3
<i>Camelia japonica</i>	<i>Camelia japonica</i> L.	2	4 000	2 000
<i>Camelia japonica</i>	<i>Camelia japonica</i> L.	55	4 400	80
<i>Camelia japonica</i>	<i>Camelia japonica</i> L.	278	2 240	8
<i>Cryptomeria japonica</i>	<i>Cryptomeria japonica</i> (L.f.) D. Don	2	200	100
<i>Cryptomeria japonica</i>	<i>Cryptomeria japonica</i> (L.f.) D. Don	4	32	8
<i>Cryptomeria elegans</i>	<i>Cryptomeria japonica</i> (L.f.) D. Don	1	40	40
<i>Cedrus deodara</i>	<i>Cedrus deodara</i> G. Don	1	30	30
<i>Chamaerops humilis</i>	<i>Chamaerops humilis</i> L.	2	400	200
<i>Chamaerops excelsa</i>	<i>Trachycarpus fortunei</i> (Hook.) H. Wendl.	3	300	100
<i>Chamaerops humilis</i>	<i>Chamaerops humilis</i> L.	2	80	40
<i>Damara Brownii</i>	<i>Agathis Salisb.</i>	2	80	40
<i>Dacrydium cupressinum</i>	<i>Dacrydium cupressinum</i> Sol. ex Lamb.	1	1 200	1 200
<i>Dacrydium nigrum</i>	<i>Dacrydium Lamb.</i>	1	200	200
<i>Dracaena australis</i>	<i>Cordyline australis</i> (Forst. f.) Hook. f.	2	20	10
<i>Dracaena stricta</i>	<i>Cordyline stricta</i> (Sims) Endl.	2	200	100
<i>Eleagnus vol. Var.</i>	<i>Elaeagnus pungens</i> Thunb.	14	56	4
<i>Eugenia australis</i>	<i>Syzygium australe</i> (H. L. Wendl ex Link) B. Hyland	10	600	60
<i>Eugenia australis</i>	<i>Syzygium australe</i> (H. L. Wendl ex Link) B. Hyland	76	304	4
<i>Eonymus latifolius</i>	<i>Euonymus</i> L. (E. japonicus)	40	400	10
<i>Eonymus latifolius</i>	<i>Euonymus</i> L. (E. japonicus)	112	336	3
<i>Franella ericoides</i>	?	1	40	40
<i>Filtonia myrtifolia</i>	?	1	40	40
<i>Phormium tenax</i>	<i>Phormium tenax</i> J. R. Forst. & G. Forst.	5	50	10
<i>Halleria lucida</i>	<i>Halleria lucida</i> L.	1	70	70
<i>Halleria lucida</i>	<i>Halleria lucida</i> L.	45	180	4
<i>Ilex aquifolia</i>	<i>Ilex aquifolium</i> L.	1	100	100
<i>Ilex aquifolia</i>	<i>Ilex aquifolium</i> L.	20	80	4
<i>Yucca recurvata</i>	<i>Yucca treculeana</i> Carrière	30	60	2
<i>Laurus nobilis</i>	<i>Laurus nobilis</i> L.	1	40	40
<i>Laurus prunocerasus</i>	<i>Prunus laurocerasus</i> L.	6	600	100
<i>Laurus prunocerasus</i>	<i>Prunus laurocerasus</i> L.	6	84	14
<i>Laurus prunocerasus</i>	<i>Prunus laurocerasus</i> L.	35	210	6
<i>Metrosideros albigena</i>	<i>Metrosideros Banks ex Gaertn.</i>	1	100	100
<i>Magnolia grandiflora</i>	<i>Magnolia grandiflora</i> L.	1	300	300
<i>Magnolia grandiflora</i>	<i>Magnolia grandiflora</i> L.	3	60	20
<i>Myrtus communis</i>	<i>Myrtus communis</i> L.	75	300	4
<i>Myrtus communis</i>	<i>Myrtus communis</i> L.	2	80	40
<i>Phytosporum toriba</i>	<i>Pittosporum tobira</i> (Thunb.) Ait.f.	1	6	6
<i>Rhododendron arborea</i>	<i>Rhododendron arboreum</i> Sn.	5	500	100
<i>Rhododendron arborea</i>	<i>Rhododendron arboreum</i> Sn.	6	36	6
<i>Thuja orientalis</i>	<i>Platycladus orientalis</i> (L.) Franco	5	200	40
<i>Azalea indica</i>	<i>Rhododendron simsii</i> Planch.	5	10	2
<i>Rhododendron arborea</i>	<i>Rhododendron arboreum</i> Sn.	5	80	16
<i>Araucaria exel. glauca</i>	<i>Araucaria heterophylla</i> (Salisb.) Franco	5	100	20
<i>Phormium vol. Var</i>	<i>Phormium tenax</i> 'Variegatum'	4	20	5
<i>Viburnum tynus</i>	<i>Viburnum tinus</i> L.	26	52	2

Tab. 3. Přepis seznamu rostlin pěstovaných v Palmovém skleníku Květné zahrady v roce 1920

Získané dobové fotografie zachycují pouze provoz Velkého skleníku.⁴¹ V zimním období byl plný rostlin v nádobách sestavených tak, aby vytvářely esteticky hodnotné skupiny, doplněné originálními lavičkami se znakem arcibiskupa Kohna (arcibiskupem 1893–1904). V letním období byla většina rostlin umístěna ve velké skupině, tzv. ranžirunku, v čestném dvoře před skleníkem. Stavba byla využívána ke konání různých společenských akcí.⁴²

O prezentaci rostlin v Palmovém skleníku se zatím nenašly žádné dokumenty. Není jasné ani to, zda se rostliny ze stavby v letním období vyvážely, nebo zde byla umístěna stálá expozice. Seznamy rostlin dokládají, že své jméno neměla stavba nadarmo. V roce 1920 zde bylo pěstováno téměř 800 rostlin, z nichž ale 600 ks byly blíže druhově nespecifikované malé rostliny a 90 ks *Aspidistra elatior*, nenáročná nízká rostlina používaná často na zakrytí větších nádob v kompozici. Zbývajících 100 ks připadá na cca 30 druhů rostlin, z nichž téměř polovina se řadila mezi palmy a cykasy. Viz tabulku č. 3. O 7 druhů byla tato sbírka ochuze na do roku 1941, počet pěstovaných rostlin se změnil minimálně.

V první polovině 20. století nedošlo k zásadním změnám oproti 19. století, co se týče pěstitelských staveb v Květné zahradě. K prezentačním účelům sloužily dvojice oranžerií (Palmový a Velký skleník) v čestném dvoře. Hospodářské zázemí tvořil oranžerie, ananasový skleník a řada pařenišť na ploše Štěpnice. Pěstování ananasovníků bylo z ekonomických důvodů zrušeno pravděpodobně krátce po roce 1921 po smrti vrchního zahradníka Romualda Wallera (v zahradě pracoval v letech 1903–1921).⁴³ Ananasový skleník však nebyl zrušen, naopak byl rozšířen a sloužil pro jiné zahradnické kultury.

V 50. letech 20. století se Květná zahrada dostala do vlastnictví státu. Bylo rozhodnuto o zahájení její postupné obnovy a zpřístupnění široké veřejnosti. Na zachování zde pěstovaných sbírek rostlin a jejich prezentaci dle dobových zvyklostí měla velký podíl skutečnost, že v Květné zahradě mezi roky 1903–1997 působili tři generace zahradnické rodiny Wallerů a od roku 1966 Ing. Jiří Čermák. Kontinuita předávání zkušeností byla tedy zajištěna. Velký a Palmový skleník prošly v druhé polovině 20. století rozsáhlejšími opravami, které však znamenaly ztrátu řady originálních konstrukčních prvků. Modernizováno bylo několikrát vytápění.

Velký skleník, kterému se začalo říkat Studený skleník, byl až do 80. let 20. století dále v zimním období koncipován jako veřejnosti př-

Přepis dobového názvu 1920	Pravděpodobný aktuální botanický název	ks	cena	cena/ks (Kčs)
<i>Alettris lindenii</i>	<i>Dracaena fragrans</i> (L.) Ker Gawl.	2	4	2
<i>Aspidistra elatior</i>	<i>Aspidistra elatior</i> Blume	90	180	2
<i>Ceroxylon andicola</i>	<i>Ceroxylon alpinum</i> Bonpl. ex DC.	1	6 000	6 000
<i>Ceratozamia longifolia</i>	<i>Ceratozamia robusta</i> Miq.	1	300	300
<i>Curculigo recurvata</i>	<i>Molineria capitulata</i> (Lour.) Herb.	6	24	4
<i>Cycas revoluta</i>	<i>Cycas revoluta</i> Thunb.	1	400	400
<i>Cycas revoluta</i>	<i>Cycas revoluta</i> Thunb.	1	100	100
<i>Cycas revoluta</i>	<i>Cycas revoluta</i> Thunb.	2	40	20
<i>Cycas circinalis</i>	<i>Cycas circinalis</i> L.	1	240	240
<i>Chamaedorea elegans</i>	<i>Chamaedorea elegans</i> Willd.	2	20	10
<i>Blechnum brasiliense</i>	<i>Blechnum brasiliense</i> Desv.	1	20	20
<i>Dioon edule</i>	<i>Dioon edule</i> Lindl.	1	8	8
<i>Foncroya demarara</i>	? <i>Furcraea</i>	1	40	40
<i>Foncroya gigantea</i>	? <i>Furcraea</i>	1	100	100
<i>Laurus cinamomeum</i>	<i>Cinnamomum verum</i> J. Presl	1	40	40
<i>Rhaphis flabelliformis</i>	<i>Rhaphis excelsa</i> (Thunb.) A. Henry	2	200	100
<i>Urtica macrophylla</i>	<i>Boehmeria macrophylla</i> Hornem.	2	40	20
<i>Corypha australis</i>	<i>Livistona australis</i> (R.Br.) Mart.	1	3	3
<i>Dasylirion seratifolia</i>	" <i>Dasylirion serratifolium</i> (Karw. ex Schult. & Schult.f.) Zucc."	1	12	12
<i>Dracaena arborea</i>	<i>Dracaena arborea</i> (Willd.) Link	5	20	4
<i>Chamaedorea Luidenni</i>	<i>Chamaedorea</i> Willd.	28	84	4
<i>Kentia belmoreana</i>	<i>Howea belmoreana</i> (C. Moore & F. Muell) Becc.	2	20	10
<i>Phylodendron pertusum</i>	<i>Monstera deliciosa</i> Liebm.	5	50	10
<i>Phoenix farinifera</i>	<i>Phoenix canariensis</i> Roxb.	4	200	50
<i>Pritchardia palmatum</i>	<i>Pritchardia</i> Seem. & H. Wendl.	1	5	5
<i>Rhaphis flabelliformis</i>	<i>Rhaphis excelsa</i> (Thunb.) A. Henry	2	10	5
<i>Musa ensata</i>	? <i>Musa</i>	2	16	8
<i>Sabal blacmoreana</i>	<i>Sabal</i> Adans.	3	30	10
<i>Stanhopea tigrina</i>	<i>Stanhopea tigrina</i> Frost	6	24	4
Různé rostliny		600	300	2
<i>Latania borbonica</i>	<i>Latania lontaroides</i> (Gaertn.) H. E. Moore	1	400	400
<i>Latania borbonica</i>	<i>Latania lontaroides</i> (Gaertn.) H. E. Moore	2	100	50
<i>Corypha australis</i>	<i>Livistona australis</i> (R.Br.) Mart.	1	150	150
<i>Ceratozamia longifolia</i>	<i>Ceratozamia robusta</i> Miq.	1	100	100
<i>Areca sapida</i>	<i>Rhoplostylis sapida</i> (Sol. ex G. Forst) H. Wendl & Drude	1	200	200
<i>Areca Baueri</i>	<i>Rhoplostylis baueri</i> (Hook.f.) H. Wendl & Drude	1	200	200
<i>Blechnum brasiliense</i>	<i>Blechnum brasiliense</i> Desv.	2	8	4
<i>Cipripedium insigne</i>	<i>Paphiopedilum insigne</i> (Wall. ex Lindl.) Pfitzer	4	12	3
<i>Corypha australis</i>	<i>Livistona australis</i> (R.Br.) Mart.	1	100	100
<i>Dracaena maleana</i>	<i>Dracaena</i> Vand. ex L.	1	40	40
<i>Kentia balmoreana</i>	<i>Howea belmoreana</i> (C. Moore & F. Muell) Becc.	1	100	100
<i>Dasylirion</i>	<i>Pinemectitia tuberculata</i>	1	150	150
<i>Latania borbonica</i>	<i>Latania lontaroides</i> (Gaertn.) H. E. Moore	1	50	50
<i>Piper macrophylla</i>	<i>Piper aboreum</i> Aubl.	2	50	25

■ Poznámky

41 Dobové pohlednice a soukromé fotografie z archivu Romualda Wallera.

42 Více Křesadlová – Pavlíček (pozn. 21), s. 143.

43 Více informací k pěstování ananasů v Květné zahradě na počátku 20. století uvedeno v Lenka Křesadlová, Zahradnický rod Wallerů v Květné zahradě v Kroměříži, *Ingrederere Hospes III. Sborník NPÚ ÚOP v Kroměříži*, Kroměříž 2010, s. 117–130.

9

10

Obr. 9. *Současný způsob prezentace sbírky rostlin z Velkého skleníku vychází z dobových předloh. Foto: Lenka Křesadlová, 2016.*

Obr. 10. *Současná instalace sbírky rostlin ve Velkém skleníku. Foto: Lenka Křesadlová, 2015.*

Prezentace Palmového skleníku, kterému se začalo říkat Teplý skleník, dostala novou koncepci. Stavba začala být využívána pro prezentaci stále sbírky tropických rostlin. Z původní kolekce bylo v 60. letech v expozici méně než 10 druhů ze seznamu z roku 1920.

V 70. letech byly zrušeny a následně zbořeny všechny pěstitelské stavby nacházející se na ploše Štěpnice. Základy staveb však zůstaly zachovány, jak ukázaly archeologické průzkumy v roce 2013. Nové pěstitelské zázemí se skleníky bylo vybudováno v prostoru bývalé bažantnice. Skleníky sloužily především k produkci letniček.

Na přelomu 20. a 21. století již nebyl Velký skleník návštěvníkům v zimním období prezentován, zpřístupněný zůstal pouze Palmový skleník. To se mění od roku 2011, kdy byl uspořádán první ročník dnes již tradiční výstavy sbírky kamélií, která se v Květné zahradě nachází. Od roku 2008 začal být připravován projekt na obnovu Květné zahrady v Kroměříži spolufinancovaný ze strukturálních fondů EU. V jeho rámci proběhla mezi roky 2012–2014 také rozsáhlá oprava obou skleníků. Došlo k výměně již dožlých stavebních konstrukcí, restaurování i návratu řady dříve ztracených detailů, instalaci nových technologií. Byla snaha stavbám vrátit vzhled doložený na fotografiích z počátku 20. století. Ve Velkém skleníku je nadále v chladném období (říjen–duben) prezentována sbírka subtropických rostlin pěstovaných v nádobách, z nichž podstatná část dosahuje stáří minimálně sta let. Je možné zde i dnes zažít atmosfé-

ru původních zámeckých oranžerií, jak ji nabízel svým návštěvníkům v 19. a první polovině 20. století. Největší zájem o její zhlédnutí je v měsíci březnu v rámci výstavy kamélií, které jsou v současnosti její návštěvnícky nejatraktivnější součástí. V letním období jsou rostliny dle dobových zvyklostí vystaveny v ranžírunku v čestném dvoře. V chladném období jsou ve Velkém skleníku realizovány edukační programy pro děti a mládež a komentované prohlídky pro dospělé návštěvníky, zaměřené na prezentaci zde vystavených rostlin. V letním období slouží prostor jako výstavní a koncertní sál a je zde vytvořeno zázemí pro drobné občerstvení návštěvníků zahrady.

Palmový skleník po celkové obnově již neslouží k prezentaci tropických rostlin. Zvýšení vzdušné vlhkosti a teploty potřebné pro kultivaci tropických rostlin mělo nepříznivý vliv na kovové součásti jeho konstrukce. Archeologický průzkum podlahy skleníku také ukázal, že se zde v minulosti pravděpodobně nenacházela stálá sbírka rostlin vysazených ve volné půdě. Nebyly nalezeny žádné záhony. Rostliny byly v druhé polovině 20. století vysazeny pouze do navezené vrstvy zeminy a prorostly volně do podloží tvořeného stavební sutí. Bylo tedy rozhodnuto využívat stavbu především k zimování citrusů a dalších rostlin v nádobách a v létě k výstavním účelům. O obnovení sbírky palem se zatím neuvažuje.

Je dlouhodobou snahou prezentovat podstatnou část Květné zahrady v podobě a atmosféře, jakou měla v období baroka. Pro naplnění tohoto cíle bylo nezbytně nutné do zahrady znovu vrátit vůni citrusových květů a plodů. V původním plošném rozsahu byla obnovena Pomerančová zahrada. Její koncept však již není založen na prezentaci citrusů vysazených ve volné půdě a rozebíratelné konstrukci oranžerie, a to také proto, že se k této konstrukci nezachovala žád-

ná dobová vyobrazení. Rostliny jsou pěstovány v nádobách, v letním období ve třech řadách po 12 ks vystaveny v Pomerančové zahradě a zimovány v Palmovém skleníku. Kolekce čítá 20 různých druhů a odrůd citrusů.

Květná zahrada v Kroměříži je jednou z mála historických zahrad na našem území, kde nebyla přerušena kontinuita pěstování teplomilných rostlin v nádobách po dobu více jak 350 let. Díky pečlivě vedenému arcibiskupským archivům jsou k dispozici pro většinu období alespoň dílčí záznamy o pěstovaném sortimentu a pro 19. století a první polovinu 20. století také celá řada plánů dokládajících stavební vývoj i vývoj technologie staveb pro pěstování rostlin. Lze konstatovat, že vývoj pěstovaného sortimentu a způsob využívání rostlin v kompozici zahrady kopíroval evropské dobové trendy.

Zatímco vzorově opravený zámecký skleník v Lednici je reprezentantem celoprosklené oboukrovové kovové konstrukce a funguje jako stálá expozice rostlin, kroměřížská stavba Velkého skleníku představuje vývojově starší typ oranžerie a pěstování sbírkových rostlin v nádobách. Mobilita nádob umožňuje prezentaci rostlin přímo v interiéru zahrady a využívání stavby ke společenským účelům, což bylo běžné u oranžerií již v období vrcholného baroka. V Květné zahradě jsou rostliny jak v zimním, tak v letním období prezentovány dle dobových zvyklostí zachycených na fotografiích z počátku 20. století. Didakticky velmi cenné je znovuzavedení pěstování citrusů spojené s obnovou Pomerančové zahrady. Květná zahrada se tak stala místem, kde je možné návštěvníkům prezentovat dobové zvyklosti použití a obvyklé sortimenty rostlin pěstovaných v nádobách jak v období baroka, tak v 19. a 20. století.